

Вікторія Іванівна Зоріна,
аспірант кафедри психології управління,
Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти»
Національна академія педагогічних наук України,
вул. Артема, 52А, м. Київ, Україна

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ІДЕАЛЬНОГО ОБРАЗУ ДОРΟΣЛОГО ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКА

У статті проведено теоретичний аналіз проблеми ідеального образу дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка згідно з дослідженнями українських та іноземних науковців. Визначено зміст, структуру загальної категорії «образу» через поняття «цілісність» та «відображення». Зазначено види образів у залежності від рівнів відображення. Проаналізовано зміст понять «ідеальні» та «реальні» образи. Вказано, що будь-які конкретні образи в діяльнiсному підході розглядаються як конкретизація образу світу. Розкрито сутність та виявлено багатогранність понять «ідеал», «ідеальний образ». Показано складові та визначено місце «образу дорослого» в уяві підлітка. З'ясовано місце типового «ідеального» та «реального» дорослого у структурі «образу дорослого». Наголошено, що образ «ідеального дорослого» є ресурсом у самовизначенні підлітка. Відмічено гендерну специфіку характеристик образу. Розроблено теоретичну модель «ідеального образу дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка» з урахуванням гендерного аспекту.

Ключові слова: образ, структура образу, ідеал, ідеальний образ дорослого, «ідеальний дорослий», «реальний дорослий», підлітковий вік.

Постановка проблеми. Формування різноманітних структур свідомості особистості, в тому числі й ціннісної структури, здебільшого детерміновано тими соціально-економічними умовами, в яких особистість здійснює свою життєдіяльність.

Вирішення сучасних проблем демократизації, повний розвиток та поліпшення життя повинні привертати увагу до духовно-морального виховання підрастаючого покоління. З багатьох можливих підходів до проблеми визначення ціннісних орієнтацій найперспективнішим ми вважаємо вивчення їх через поняття образу, адже саме категорія образу втілює цілісність – обов'язкову вимогу до сучасного психологічного дослідження.

Конкретніша категорія, яка є предметом нашого дослідження – ідеальний образ, або просто ідеал. У загальному вигляді категорію образу ми визначаємо як цілісне відображення певних соціальних об'єктів у свідомості.

Аналіз основних досліджень. Окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги науковців, результати дослідження яких стали теоретичною базою нашого дослідження, зокрема, загальнопсихологічні положення про життєве самовизначення та самореалізацію старшокласників, про особистісно орієнтовані підходи до виховання і освіти (Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, А. Бандура, О. С. Газман, О. К. Дусавицький, Е. Еріксон, Л. М. Карамушка та ін.); психолого-педагогічні концепції щодо статевого та гендерного виховання, розроблені такими вченими, як В. О. Васютинський, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, О. О. Нежинська, А. А. Палій та ін.; закономірності розвитку та становлення статеворольової ідентичності, розроблені такими дослідниками,

як Ю. Є. Альошина, С. Бем; теоретичні і методичні положення стосовно особистісного розвитку, що сформульовані В. А. Семиченко, О. І. Бондарчук, П. В. Лушиним та ін.

Мета дослідження – розкрити зміст, структуру ідеального образу дорослого та з'ясувати його вплив на особистісний розвиток підлітка.

Виклад основного матеріалу. Образ як психологічне поняття має багатовікову історію. Він існує як один із найбільш фундаментальних і масових проявів психічного. Образ фіксує один з аспектів психічної реальності – пізнавальний. Як правило, образ розглядається як носій інформації, й у зв'язку з цим досліджується його роль у зоровому сприйнятті, образній пам'яті, образному мисленні, уяві, відчутті. Основні особливості перелічених процесів відображено в експериментальних та теоретичних дослідженнях Б. Г. Ананьєва, С. Кракова, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна, С. Д. Смірнова [2; 17; 19; 25; 28].

Поняття «образ» пов'язується в психології з поняттям «відображення» (об'єкта, предмета чи події): «визначення особливої форми результатів цілісного відображення у психіці людини» [11, с. 156], «форма відображення об'єкта, явища у свідомості...» [14, с. 123], «специфічна форма відображення...об'єктивно-суб'єктивної реальності...» [30, с. 376], «...результат психічного відображення дійсності...» [23, с. 278].

Відображення, у свою чергу, як передумова, якість (схожа, але не тотожна відчуттю, свідомості) виступає з'єднуючою ланкою між матеріальним та свідомістю, результатом взаємодії об'єктів. Основою відображення виступає тотожність внутрішньої природи відображуваних об'єктів з тими, що відображу-

ються (тобто, відображення передбачає зустрічний процес, об'єктивне вираження зовні власної природи суб'єкта) [18; 25].

Залежність процесу відображення від активності об'єкта та суб'єкта визначає його системний характер. Системним при цьому є й найскладніша та найцілісніша форма відображення – образ. Відносна стабільність такої системи забезпечує взаємовідображення об'єктів, що реалізує момент їх спільності [28]. Образ є формою системного зв'язку об'єкта з його оточенням, що забезпечує відносно стійке співіснування в нових, відображених об'єктом умовах. Психічному образу притаманні наступні риси:

- предметність, тобто локалізація в межах людського тіла матеріальних процесів;
- безперервність, або нерозірваність у часі та просторі;
- суб'єктивність, тобто різне сприйняття однако-вих ситуацій, що залежить від психічної активності та організації людини;
- об'єктивність як відображення об'єктивного стану речей у зовнішньому предметному полі реальної взаємодії суб'єкта з дійсністю;
- багатомірність функціонування в контексті певної діяльності;
- пластичність як можливість діяти з ним, здійснювати образне мислення, моделювати розвиток дійсності [27; 28].

В образі одночасно поєднані просторова організація, реальна структура і часова динаміка відображуваного явища.

За формою образ завжди є чуттєвим, а за змістом виділяють образи первинні (чуттєві, сенсорно-перцептивні) та вторинні (раціональні, мислинневі) [12]. Основою виникнення первинних образів виступають відчуття, сприймання, уява (тобто, сенсорно-перцептивний рівень відображення та рівень уявленя) [8].

На рівні логічного мислення основою виникнення вторинних образів виступають поняття, судження, концепції, теорії (тобто, вербально-логічний рівень відображення). Чуттєвий і мислинневий образи будуються і реально функціонують у взаємозв'язку з діями, у зовнішній предметній діяльності, виявляються залежним від операцій (дій), на основі яких вони формуються. В свою чергу, образ виконує регулятивну функцію (несе інформацію про результати виконання дій суб'єктом).

Будь-які конкретні образи в діяльнісному підході розглядаються як конкретизація образу Світу – цілісного, багаторівневого психологічного утворення, діяльнісна природа якого проявляється через «квазивімір» значення, систем значення, що уособлює в собі результати сукупної суспільної практики [18; 29].

Для характеристики образу, яка необхідна в нашій роботі, потрібне представлення відповідних значень та їх систем. Технічно воно може бути представлено за допомогою факторного аналізу у вигляді суб'єктивних семантичних просторів.

Людина діє саме відносно образів, а не реальних об'єктів, а процес утворення образу, власне, і є діяльністю. Саме тому результати нашого дослідження можна використовувати для більш цілеспрямованого формування образу себе-дорослого.

У нашій роботі ми визначаємо поняття *«образ» як структурне утворення в свідомості, системне відображення об'єктів (суб'єктів) високої складності, в тому числі власної особистості.*

У психологічній науці виділяють образи реальні та ідеальні. Ідеальним визначають образ, що є взірцем досконалості; має нормативний характер і визначає спосіб поведінки, мислення та діяльності людини чи соціальної групи. Реальним вважають образ, що існує в дійсності (не в уяві, свідомості), справжній; такий, що можна здійснити, виконати (план); який ґрунтується на врахуванні й оцінці справжніх умов [22; 23; 29; 30 та ін.].

Поняття «ідеал» розглядається сучасними дослідниками у різних аспектах: як найяскравіша за своїм вираженням спрямованість особистості на ті чи інші цінності, що визначає особливості особистісних проявів людини та характер її діяльності (як позитивний, так і негативний, що призводить до деформації людської особистості) [3; 16]; як вищу цінність, досконалість, мету, що детермінує направленість діяльності [9]; як побудовану самоузгоджену систему, що відповідає бажанню людини (соціальний ідеал) [4]; як функціональну систему (що виконує регулюючу, пізнавальну, організуючу, виховну, програмну, оціночну функцію) [32]; як форму мотивації, що виражає напрямки особистісних прагнень людини [11]; як уявлення про найвищу досконалість [6]; як психічну модель вищої мети [12] тощо.

Розрізняють ідеали політичні, естетичні, соціальні, етичні. Психологія найбільшу увагу приділяє вивченню *морального ідеалу* (уявлення про людину, гідну наслідування за її особисті якості, особливості поведінки, ставлення до навчання та діяльності, стосунки з іншими людьми тощо) як одного з важливих компонентів у становленні особистості [23]. Для підлітків ідеалом стає, як правило, людина рішуча, волюва, що здійснює сміливі вчинки. Такий ідеал здійснює регулюючу функцію: у підлітка виникає прагнення до самовиховання, формування якостей, які властиві улюбленому герою («зразку»). За умови певного впливу ідеали переростають у систему стійких моральних поглядів, якими керується людина у своїй поведінці та діяльності.

Поняття *«ідеального образу»* як такого не розглядається в науці окремо. Традиційно вважають, що ідеал і є ідеальним образом – «образ, що втілює досконалість, взірець» [22; 23; 33 та ін.].

У нашій роботі ми визначаємо *ідеальний образ як взірець, що визначає спосіб пізнання, оволодіння засобами мислення, поведінки та життєдіяльності індивіда і соціальних груп.*

У віковій та педагогічній психології поняття іде-

алу як проблему моралі та зміни системи цінностей підлітка висвітлювали Г. Крайг, Д. Ельконін, І. Кон, Д. Фельднштейн, Л. Виготський, К. Хоффман.

Так, Г. Крайг вважав процес побудови та переоцінки системи цінностей основним у підлітковому віці [15].

І. Кон формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості підлітка розглядав у межах спілкування підлітків із друзями, однолітками в референтних групах (як у школі, так і за її межами). Також проблему вибору ідеалу вчений пов'язував з проблемою розвитку загальної культури в суспільстві [13].

Проблему вибору ідеалу через призму ідентичності розглядав у своїх роботах Е. Еріксон. Він стверджує, що «в соціальних джунглях людського буття без почуття ідентичності немає відчуття життя. Неспроможність багатьох молодих людей знайти своє місце в житті базується на попередніх сильних сумнівах у своїй етнічній чи сексуальній ідентичності, що поєднується із застарілим почуттям безнадійності» [31].

Також вивченням мотиваційно-ціннісної сфери особистості підлітка займалися М. Боришевський, І. Дубровіна, О. Реан, Л. Регуш; соціально-психологічними особливостями особистісного розвитку підлітків – О. І. Бондарчук, С. Д. Максименко, В. Татенко, Т. Титаренко, В. Семиченко, Т. Яценко, І. Булах.

І. Булах зазначає, що більшість методів виховання підлітка презентується як засоби профілактики й корекції його особистісних якостей та асоціальних форм поведінки. При цьому майже нівельоване безумовне ціннісне ставлення до особистості підлітка як суб'єкта активності, що може вільно й відповідально творити свій життєвий простір, власну філософію буття. Цей процес потребує наявності відповідних ідеалів, прикладів для наслідування. Але вони відсутні. Таку відсутність ідеалів І. Булах відносить до негативних тенденцій, що співіснують з позитивними у сучасних соціальних умовах у поведінці підлітків [5].

На думку дослідниці І. А. Сапогової [26], для сучасної педагогічної психології загальноновизнаними є уявлення про учня як суб'єкта пізнавальної, навчальної, трудової діяльності та спілкування. Тобто, передбачається здатність суб'єкта здійснювати свідомі дії та вчинки, здійснювати самостійний вибір, планувати свою діяльність. У реальній же педагогічній практиці проявляються труднощі реалізації учнями суб'єктної позиції. Це відбувається з двох груп причин: зовнішніх, опосередкованих процесом відтворення соціальної структури та внутрішніх, продиктованих парадоксами дорослішання молодих людей.

Один з них – внутрішнє сприйняття і переживання образу дорослої людини, з якою ідентифікує себе учень. Образ дорослого у свідомості підлітка являє собою складне інтегративне утворення, що відбиває зміст ціннісно-сміислової сфери особистості. Його структура складається з уявлення про самого себе в

сьогоденні і майбутньому, ідеального образу дорослого в контексті громадської та професійної діяльності, образу реального дорослого, який тією чи іншою мірою відповідає ідеальному образу (тобто, підліток постійно співставляє їх) [26].

Як зазначає І. А. Сапогова, найбільш значущими компонентами структури образу «Я» старшокласників виступають: Я-ідеальне, Я-реальне, типовий учитель, ідеальний дорослий, батьки, ідеальний одноліток. Образ «типового вчителя» в семантичному просторі для старшокласників близький до образу «ідеального дорослого» за такими параметрами, як креативність, здатність допомогти, гідне місце в системі суспільних відносин. Ті підлітки, для яких ці образи є близькими, виявляють здатність до соціальних і професійних виборів, впевнено дивляться в майбутнє, достатньо адекватно оцінюють свої можливості і співвідносять їх зі своїми інтересами. Тобто, ідеальний образ дорослого є для них ресурсом у самовизначенні.

Підлітки, у свідомості яких образ ідеального дорослого носить суперечливий характер, зазвичай стикаються з труднощами реального професійного вибору [26].

У зв'язку з цим у нашій роботі постає завдання опису типових образів ідеального та реального дорослого та оцінювання ролі цих образів у розвитку особистості підлітків.

Зазначені характеристики образу мають гендерну специфіку, яку теж розглянуто в нашій роботі. Це завдання ми виконували за допомогою категорії гендерних стереотипів, які являють собою набір загальноприйнятих норм, суджень про становище жінок та чоловіків, норм їхньої поведінки [7; 20].

Опанування статевої ролі в підлітковому віці характеризується кризою, як наслідком дозрівання, та невизначеністю майбутніх гендерних ролей. В подоланні цієї кризи набувають особливого значення ідеальні образи дорослого чоловіка та жінки.

Отже, на основі проаналізованої наукової літератури, ми визначаємо, що **ідеальний образ дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка – це максимально персоналізована системна структура, яка відображає уявлення підлітка про ідеального себе у часовій перспективі.** Тобто, при актуалізації ідеального образу на безпосередньому психологічному рівні він представлений як людина, а не як абстрактна категорія. В залежності від рівня особистісного розвитку, окремі компоненти цієї структури, зокрема Я-реальний (реальна), Я-ідеальний (ідеальна), реальний дорослий, ідеальний дорослий, певним чином інтегровані і є фактором подальшого формування особистості підлітка. Як критерій інтегрованості ми взяли твори про «себе в майбутньому» з урахуванням структурованості та взаємопов'язаності твору. Крім того, зміст ідеального образу дорослого визначається змістом твору, зокрема, амбіціями, предметною складовою уявлення про майбутнє, та цінностями. Значимо, що твори давали інформацію про суб'єктивне

моделювання підлітками «себе майбутнього», яке зазвичай відбувається спонтанно і може бути таким фрагментованим та малоусвідомленим, що не буде створювати значного впливу на формування особистості.

Таким чином, ми використовуємо визначення «ідеальний образ дорослого» як максимально узагальнену категорію, а «ідеальний дорослий» – як визначення однієї з складових «ідеального образу дорослого».

На основі особистісного теоретичного аналізу нами було виділено зміст і складові ідеального образу дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка (рис. 1.1).

На рис. 1.1 відображено, що *ідеальний образ дорослого складається з декількох складових: Я-реальний (реальна), Я-ідеальний (ідеальна), Реальний дорослий, Ідеальний дорослий.*

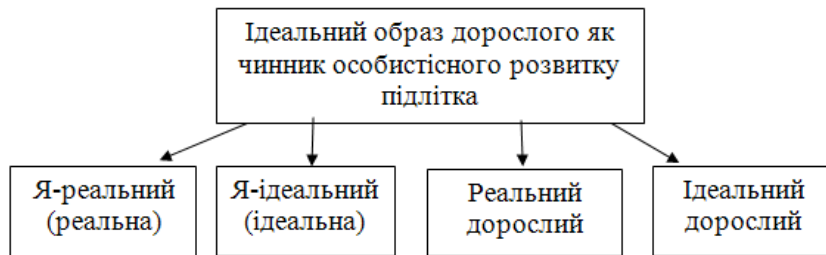

Рис. 1.1 Зміст і складові ідеального образу дорослого як чинника особистісного розвитку підлітка

У свою чергу, якщо розглядати складову *Я-реальний (реальна)*, то вона на рівні безпосереднього переживання представлена як Его-ідентичність, певне відчуття свого Я у реальній взаємодії. У нашому емпіричному дослідженні вона проявлялася як зміст образу себе при самоописі за допомогою семантичного диференціалу та тесту «Діагностика міжособистісних відносин».

Я-ідеальний (ідеальна) – складова ідеального образу дорослого, яка розглядається як взірць актуального («тут і зараз») самовідчуття та поведінки. В конкретних умовах він є критерієм оцінювання реального себе. Разом з Я-реальним ця складова створює компоненти самооцінки, яка є результатом їх порівняння.

Реальний дорослий – складова, яка характеризується як той спосіб бачення дорослого, який на даний момент є доступним для підлітка. Ми підкреслюємо суб'єктивну сутність цього компоненту, тобто в усій роботі, незважаючи на слово «реальний» в його назві, ми маємо на увазі відображення переважно у свідомості. Однак, нагадаємо, що окремі фрагменти сприйняття реальних дорослих людей можуть бути пов'язаними чи непов'язаними один з одним. У першому випадку ми маємо змогу говорити про усвідомленість, у іншому – про відсутність такої. Емпірично це проявляється у повноті та структурованості образу, який підлітки спроможні вербалізувати.

Складова *ідеальний дорослий* містить уявлення про такого, більш абстрактного, але персоналізованого дорослого, якого підліток схвалює. Ідеальний дорослий зазвичай втілюється у кумирах. Психологічно кумир залишається людиною, має ім'я, але слід

пам'ятати, що в силу своєї абстрактності він використовується частіше як основа оцінювання реального дорослого, ніж як взірць планування власної поведінки. Подібно самооцінці при співставленні себе «реального» та ідеального, співставлення ідеального та «реального» дорослого виражається у певному відношенні до останнього. Найпростіше – це схвалення або навпаки, але разом із розвитком особистості відношення стає все більш складним.

Інформацію про зміст та структурні параметри образів «реального» та ідеального дорослого ми одержували за допомогою семантичного диференціалу та тесту «Діагностика міжособистісних відносин», які були засобом описання кожного з цих образів. Далі результати узагальнювалися в межах факторної моделі, в якій за єдиними метапараметрами (факторами) вони могли бути співставлені між собою.

Висновки. Отже, в результаті дослідження визначено, що ідеальний образ дорослого як чинник особистісного розвитку підлітка – це максимально персоналізована системна структура, що відображає уявлення підлітка про ідеального себе у часовій перспективі. В структурі ідеального образу дорослого виокремлено, що він складається з декількох складових: Я-реальний (реальна), Я-ідеальний (ідеальна), Реальний дорослий, Ідеальний дорослий.

Наступним нашим кроком буде дослідження проблеми впливу ідеального образу дорослого у формуючих експериментах та справжні лонгітюдні дослідження, що сприятимуть створенню відповідних соціально-психологічних програм, які зможуть розширити можливість самостійного вибору ідеалів підлітком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. В. Подростковая субкультура как пространство самореализации / В. В. Абраменкова

// Вопросы психологии. – М., 2008. – № 1. – С. 157-189.

2. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. психол. труды / Б. Г. Ананьева ; под ред. А. А. Бодалева. – М. : Воронеж, 1996. – 384 с. – (Психологи отечества : Избранные психологические труды в 70 т.).
3. Бабурова И. В. Пример в воспитании ценностных отношений школьников: монография / И. В. Бабурова; Мин-во образования и науки РФ., Смол. гос. ун-т. – Смоленск : Изд-во СмолГУ. – 2007. – 24 с.
4. Бранский В. П. Искусство и философия: роль философии в формировании и восприятии художественного произведения на примере истории живописи / В. П. Бранский. – Калининград : Янтарный сказ. – 1999. – 220 с.
5. Булах І. С. Психологічні основи особистісно-го зростання підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / І. С. Булах. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2004. – С. 1-39.
6. Врубльовський В. К. Політичний словник / В. К. Врубльовський, Л. М. Кравчук. – К. : «Академ-видав.», 2006. – 360 с.
7. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. О. Кікінеджи. - К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
8. Грись А. «Я – образ» як психологічний чинник соціальної дезаптації особистості / А. Грись // Соціальна психологія. – 2005. - № 6 (14). – с. 59 – 67.
9. Давидович В. Е. Теория идеала / В. Е. Давидович. – Ростов-н/Д : Изд-во Ростовского ун-та. 1983. – 157 с.
10. Дусавицький О. С. Теорія розвитку особистості школяра в навчальній діяльності / О. С. Дусавицький // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 7. – С.1-12.
11. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь : Личность, образование, самообразование, профессия / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : «Хэлтон», 1998. – С. 91-92, 157.
12. Еникеев М. И. Энциклопедия. Общая и социальная психология / М. И. Еникеев. – М. : «Издательство ПРИОР», 2002. – С. 107, 278 -279.
13. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение. – 1989. – 257 с.
14. Конюхов Н. И. Словарь – справочник практического психолога / Н. И. Конюхов. – Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 1996. – с. 60 – 61,123.
15. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – Питер. – 2000. – 992 с.
16. Лазурский А. Ф. Избранные труды по психологии / А. Ф. Лазурский. – М. : Наука, 1997. – 374 с.
17. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М., 1974. – С. 20–36.
18. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
19. Леонтьев Д. А. Психология смысла : природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.
20. Нежинська О. О. Вплив гендерних стереотипів батьків на особистісний розвиток підлітка / О. О. Нежинська // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. - К., 2014. – Т.1 : Організаційна психологія. Економічне психологія. соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2014. – Вип. 40. – С. 143-147.
21. Психологический словарь / Под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Слово, 1983. – 332 с.
22. Психология. Словарь / ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М.: Политиздат, 1990— 494 с.
23. Психологічна енциклопедія / Автор-упоряд. О. М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – С. 149, 228 – 229.
24. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб. : Питер, 2000. – 534 с.
25. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии в 2-х т. / С. Л. Рубинштейн. –М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
26. Сапогова И. А. Роль взрослого в личностной и профессиональной идентичности подростков / И. А. Сапогова // Ежегодник Российского психологического общества: материалы III Всероссийского съезда психологов : в 8 т. ; изд-во С.-Петербургского университета. – СПб., 2003. – Т. 7. – С. 50-53.
27. Ткаченко О. М. Принципи і категорії психології : монографія / О. М. Ткаченко. – К. : Вища школа, 1978. – 193 с.
28. Смирнов С. Д. Психология образа : Проблема активности психического отражения / С. Д. Смирнов. – М. : Издательство Московского Университета, 1985. – 232 с.
29. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : АСТ; СПб.: ПРАЙМ – ЕВРОЗНАК, 2007. – 490, [6] с.
30. Современный словарь по психологии / Авт. сост. В. В. Юрчук. – Мн. : Элайда, 2000. – С. 178 – 181, 376 – 377.
31. Фельдштейн Д. И. Психология современного подростка / Д. И. Фельдштейн / под ред. Д. И. Фельдштейна ; Науч. – исслед. ин – т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с.
32. Фролов С. А. Классификация идеалов в педагогике / С. А. Фролов// Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 1. – С. 12.
33. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 537 с.

REFERENCES

1. Abramenkova, V.V. (2008). Podrozkovaya kultura kak prostranstvo samorealizatsii [Adolescent subculture as a space of self-realization]. *Voprosy psikhologii – Issues of Psychology*, 1, 157-189. Moscow [in Russian].
2. Ananiev, B. G. (1996). *Psihologiya i problemy chelovekoznaniiya: izbrannye psihologicheskie trudy [Psychology and human cognition problems : selected psychological works]*. Bodalev, A. A. (Ed). Moscow: Voronezh [in Russian].
3. Baburova, I. V. (2007). *Primer v vospitanii tsennostnykh otnosheniy shkolnikov : monografiya [Example of schoolchildren's value ratio education : monograph]*. Smolensk : Izdatel'stvo SmolGU [in Russian].
4. Bransky, V. P. (1999). Iskusstvo i filisofiya: rol filisofii v formirovanii i vospriyatii hudozhestvennogo proizvedeniya na primere istorii zhivopisi [Arts and Philosophy: the role of philosophy in the formation and perception of artistic works on the example of the history of painting.]. Kaliningrad: Yantarnyi skaz [in Russian].
5. Bulakh, I. S. (2004). *Psichologichni osnovy osobystisnogo zrostantnya pidlitkiv [Psychological foundations of personal growth adolescents]*. *Candidate's thesis*. Kyiv.: NPU im. M. P. Dragomanova [in Russian].
6. Davidovich, V. E. (1983). *Teoriya ideala [The theory of the ideal]*. Rostov-na-Donu: Publishing house of Rostov University [in Russian].
7. Dusavytsky, O. S. (2008). *Teoriya rozvytku osobystosti shkolyara v navchalnii diialnosti [The theory of schoolchild's personality development in educational activity]*. *Praktychna psykhohiia ta sotsialna robota – Practical psychology and social work*, 7, 1-12 [in Ukrainian].
8. Dyachenko, M. I., Kandybovich, L. A. (1998). *Kratkiy psichologicheskii slovar: lichnost, obrazovanie, samoobrazovanie, professiya [Short psychological dictionary: Personality, education, self-education, profession]*. Minsk: "Halton" [in Russian].
9. Enikeev, M. I. (2002). *Entsyklopediya. Obshchaya i sotsialnaya psichologiya [Encyclopedia. General and social psychology]*. Moscow: "Publishing PRIOR" [in Russian].
10. Feldstein, D. I. (1987). *Psichologiya sovremennogo podroztka [Psychology of modern teenager]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
11. Feldstein, D. I. *Psihologiya rozvitiya cheloveka kak lichnosti [Psychology of human development as a person]*. Moscow: Voronezh [in Russian].
12. *Filosofskii entsyklopedicheskii slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]*. (1989). Moscow: Sovetskaya entsyklopedia [in Russian].
13. Govorun, T. V., Kikinedzhi, O. O. (2004). *Genderna psichologiya: navchalnyi posibnyk [Gender psychology: teach. Guidances]*. Kyiv: Vydavnychiy tsenter "Academya" [in Ukrainian].
14. Grys, A. (2005). "Ya- obraz" yak psichologichniy chynnyk sotsialnoi dezadapttsii osobystosti ["Self-image" as a psychological factor of social exclusion personality]. *Sotsialna psichologiya – Social psychology*, 6 (14), 59-67 [in Ukrainian].
15. Kon, I. S. (1989). *Psichologiya rannei yunosti [Psychology of early youth]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
16. Konuykhov, N. I. (1996). *Slovar-spravochnik prakticheskogo psichologa [Dictionary of Practical Psychology]*. Voronezh : Izdatelstvo NPO "MODEK" [in Russian].
17. Kreig, G. (2000). *Psykhologia rozvitiya [Psychology of development]*. Piter [in Russian].
18. Lazursky, A. F. (1997). *Izbrannye trudy po psichologii [Selected Psychological works]*. Moscow: Nauka [in Russian].
19. Leontyev, A. A. (1974). *Osnovy teorii rechevoy deyatelnosti [Fundamentals of theory of speaking activities]*. Moscow [in Russian].
20. Leontyev, A. N. (1977). *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activities. Consciousness. Personality]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
21. Nezhynska, O. O. (2014). *Vplyv gendernykh stereotypiv batkiv na osobystisnyi rozvytok pidlitka [Influence of gender stereotypes on parents' personal development of adolescents]*. *Aktualni problemy psykhohiia : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhohiia im. G.S. Kostuyka NAPN Ukrainy – Relevant problems of psychology: collection of scientific works of the Institute of Psychology*, 40, 143-147. Maksymenko, S. D., Karamushky, K. M. (Eds). Kyiv.
22. Feldstein, D. I. (Ed). (1983). *Psichologicheskii slovar [Psychological dictionary]*. Moscow: Slovo [in Russian].
23. Petrovskiy, A. V., Yaroshevskiy, M. G. (Eds). (1990). *Psichologiya. Slovar [Psychology. Dictionary]*. 2nd ed., rev. Moscow: Politizdat [in Russian].
24. Stepanov, O. M. (Ed). (2006). *Psichologichna entsyklopediya [Psychological Encyclopedia]*. Kyiv: "Akademvydav" [in Ukrainian].
25. Rean, A. A., Bordovskaya, N. V., Rozum, S. I. (2000). *Psichologiya i pedagogika [Psychology and pedagogy]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
26. Rubinstein, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psichologii v 2-h t. [Fundamentals of general psychology in 2 volumes]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
27. Sapogova, I. A. (2003). *Rol vzroslogo v lichnostnoy i professionalnoy identichnosti podrozkov [Role of adults in personal and professional identity of adolescents]*. *Yezhegodnik Rossiiskogo psichologicheskogo obshchestva : materialy III Vserossiiskogo syezda psichologov : v 8 tomah. Izdatelstvo S- Peterburgskogo universiteta – Annual journal of Russian Psychological society: proceedings of the 3rd All-Russian meeting of psychologists*, 7, 50-53. Saint Petersburg [in Russian].

28. Smirnov, S. D. (1985). *Psychologiya obraza : Problema aktivnosti psicheskogo otrazheniya [Psychology of image : The problem of mental activity of reflection]*. Moscow: Izdatelstvo Moskovskogo Universiteta [in Russian].

29. Meshcheryakov, B. G., Zinchenko, V. P. (Eds). (2007). *Sovremenny psychologicheskii slovar [Modern psychological dictionary]*. Moscow: AST; Saint Petersburg: PRAIM-EVROZNAK [in Russian].

30. Yurchuk, V. V. (2000). *Sovremennyy slovar po psikhologii [Modern Dictionary of Psychology]*. Minsk: Elayda [in Russian].

31. Tkachenko, O. M. (1978). *Pryntsypy I katehorii psykhologii : monografiia [Principles and categories of psychology: monograph]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

32. Vrublyovskiy, V. K., Kravchuk, L. M. (2006). *Politychnyi slovnyk [Political Dictionary]*. Kyiv: "Akademydav" [in Ukrainian].

33. Leontyev, D. A. (1999). *Psykhologia smysla: priroda, stroyeniye i dinamika smyslovooy realnosti [Psychology of Meaning: nature, Structure and dynamics of semantic reality]*. Moscow: Smysl [in Russian].

Викторія Іванівна Зорина,

аспірантка кафедри психології управління,

Государственное высшее учебное заведение «Университет менеджмента образования»,

Національна академія педагогічних наук України,

ул. Артема, 52а, г. Київ, Україна

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ИДЕАЛЬНОГО ОБРАЗА ВЗРОСЛОГО КАК ФАКТОРА ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ПОДРОСТКА

В статье проведен теоретический анализ проблемы идеального образа взрослого как фактора личностного развития подростка, согласно исследованиям украинских и иностранных ученых. Определены содержание и структура общей категории «образа» через понятия «целостность» и «отражение». Указаны виды образов в зависимости от уровней отражения. Проанализировано содержание понятий «идеальные» и «реальные» образы. Указано, что любые конкретные образы в деятельностном подходе рассматриваются как конкретизация Образа Мира. Раскрыта сущность и выявлена многогранность понятий «идеал», «идеальный образ». Показаны составляющие и определено место «образа взрослого» в воображении подростка. Выяснено место типичного «идеального» и «реального» взрослого в структуре «образа взрослого». Отмечено, что образ «идеального взрослого» является ресурсом в самоопределении подростка. Отмечена гендерная специфика характеристик образа. Разработана теоретическая модель «идеального образа взрослого как фактора личностного развития подростка» с учетом гендерного аспекта. Проанализированы компоненты выделенной модели. Информация о содержании и структурные параметры образов «реального» и идеального взрослого получена нами с помощью семантического дифференциала и теста «Диагностика межличностных отношений». В результате исследования определено, что идеальный образ взрослого как фактор личностного развития подростка – это максимально персонализированная системная структура, отражающая представление подростка об идеальном себя во временной перспективе. В структуре идеального образа взрослого было выделено несколько составляющих: Я-реальный (реальная), Я-идеальный (идеальная), реальный взрослый, идеальный взрослый. Я-реальный (реальная) рассматривается как Эго-идентичность, определенное ощущение своего Я в реальном взаимодействии. Я-идеальный (идеальная) – составная идеального образа взрослого, которая рассматривается как образец актуального («здесь и сейчас») самоощущения и поведения. Реальный взрослый – составляющая, которая характеризуется как тот способ видения взрослого, который на данный момент доступен для подростка. Составляющая идеального взрослого содержит представление о более абстрактном, но персонализированном взрослом, которого подросток одобряет, обычно он воплощается в кумирах.

Ключевые слова: образ, структура образа, идеал, идеальный образ взрослого, идеальный взрослый, реальный взрослый, подростковый возраст.

Viktoriia Zorina,

post-graduate student of the Department of Management Psychology,

State higher educational institution «University of management of education»,

National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

52a, Artema Str., Kyiv, Ukraine

CONTENT AND STRUCTURE OF IDEAL IMAGE OF ADULT AS ADOLESCENT'S PERSONAL DEVELOPMENT FACTOR

The article presents a theoretical analysis of the problem of the ideal image of an adult as a factor of adolescent's personal development, according to some works of different Ukrainian and foreign researchers. The content and structure of the general category of "image" through the notions of "integrity" and "reflection" are determined. The types of

images depending on the levels of reflection are specified. The meaning of the concepts of “ideal” and “real” images is revealed. The activity approach considers any certain image as worldview concretization. The essence and the complexity of the term “ideal image” are revealed. The components of the image of an adult and its place in adolescent’s imagination are shown. The image of an ideal adult is very important in the process of adolescent’s self-determination. There are some gender differences in the image characteristics between men and women. The theoretical model of the ideal image of an adult as a factor of personality development of an adolescent, taking into account all gender aspects of this problem, is worked out. The information about the structure of the images of a real and ideal adult is obtained with the help of semantic differentiation and the test “Diagnostics of interpersonal relations”. It is revealed that the ideal image of an adult is a fully personalized systemic structure, which reflects adolescent’s idea of ideal himself/herself in future. The structure of the ideal image of an adult includes the following components: real Me, ideal Me, a real adult, an ideal adult. Real Me is considered as an Ego-identity, a certain perception of oneself in real interaction. Ideal Me is a component of the ideal image of an adult, which is considered as a role model of present self-perception and behavior. A real adult is a component, which is considered as the way of perceiving an adult, who is available for an adolescent at the moment. The constituent of the ideal adult includes the idea of an abstractive but personalized adult, which is usually embodied in a superhero or an idol.

Keywords: image, the structure of an image, ideal, ideal image of an adult, ideal adult, real adult, adolescence.

Подано до редакції 30.09.2014
